

RECENZE

Malenovský Jiří. Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům. 7. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2020, 395 s.

Úvodní slovo

V následujícím textu předkládám recenzi sedmého vydání již klasického díla v oboru mezinárodního práva veřejného od profesora *Jiřího Malenovského*.¹

Autor uvádí, že kniha je učebnicí.² Ačkoli zřejmě neexistuje všeobecně přijímaná definice učebnice, myslí se jí kniha, jež systematickým a didaktickým způsobem předává čtenářům soubor relevantních znalostí v určitém oboru. Podává složitou látku zjednodušeným způsobem tak, aby dala čtenářům základ a rámec dalšího poznávání. Primárním cílem učebnice není prezentovat vědecký výzkum. Nicméně „žánr“ učebnice zřejmě nevyklučuje automaticky její vědeckou povahu. Ke knize proto nepřistupuji výhradně a *a priori* jako k učebnici, ale též jako k akademickému dílu.

Cílem této recenze je prezentovat vybrané poznatky, které se v knize nacházejí, jakož i způsob, jakým jsou strukturovány. K nim jsou pak doplněny komentáře, k nimž mne čtení knihy podnítilo. Na závěr provádím celkové hodnocení publikace a předkládám doporučení pro její další vydání.

Rozbor obsahu díla

Rád bych se nejprve pozastavil nad koncepcí publikace.

Kniha se dle svého názvu zaměřuje na „obecnou část“ mezinárodního práva. Jak bude ukázáno dále, v publikaci často (a přirozeně) nalézáme propojení mezi obecným rámcem mezinárodního práva a jeho zvláštními odvětvími. Lze však vůbec oddělit „obecné“ a „zvláštní“ mezinárodní právo, aniž by se ztratila možnost vysvětlení komplexních institutů mezinárodního práva? Do jaké míry má odrážet systematika výkladu systém mezinárodního práva veřejného?

Je třeba v této souvislosti podotknout, že dvě recentní učebnice mezinárodního práva z pera autorů kontinentálního právního okruhu pojednávají o obecném rámci či struktuře mezinárodního práva, přičemž (implicitně) ponechávají zvláštní odvětví mezinárodního práva na autorech jiných učebních textů.³ Zdá se, že tento přístup, který byl uplatněn též v předkládaném díle, je tedy sdílený a aktuální.

¹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*. 7. upravené a doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2020, 395 s.

² *Ibidem*, s. 13.

³ Srov. obsah následujících publikací PALOMBINO, Fulvio Maria. *Introduzione al diritto internazionale*. Bari – Roma: Laterza, 2019, s. 5–266. DISTEFANO, Giovanni. *Fundamentals of Public International Law. A Sketch of the International Legal Order*. Leiden – Boston: Martinus Nijhoff, 2019, s. 1–953.

Titul knihy slibuje vymezení vztahu mezinárodního práva k „jiným právním systémům“, tj. k právu vnitrostátnímu a právu Evropské unie (dále „EU“). V knize se spíše sporadicky odkazuje k tzv. transnacionálnímu právu.⁴

Knihy je strukturována do hlav, které pojednávají o na sobě volně navazujících otázkách či institutech. Při rozboru obsahu díla budu sledovat chronologii těchto hlav.

Hlava I se věnuje pojmu mezinárodního práva. Vymezení tohoto pojmu je užitečné zejména proto, že studenti, jako primární adresáti publikace, stejně tak jako většina právníků, mají širší zkušenost s právem vnitrostátním než s právem mezinárodním.

Autor elegantně vysvětluje, proč je mezinárodní právo „právem“, přičemž zejména vnitrostátními právními pozitivisty vznášené „nedostatky“ mezinárodního práva označuje jako jeho „zvláštnosti“.⁵ Autor se nesmíruje s tím, že by „znalci“ vnitrostátního práva měli mít monopol na definici práva (a tedy toho, co právem není). Lze pak vyzdvihnout autorův podrobný výklad o specifikách mezinárodního práva oproti vnitrostátnímu, který neopomíná žádný z tradičních poznatků.

Autor systematicky představuje klíčové pojmy současného mezinárodního práva, jako např. „mezinárodní společenství“ a „suverenita“. Podává rovněž sugestivní výklad vývoje od suverenity v jejím „povestfálském“ chápání až po zásadu svrchované rovnosti států.⁶

Lze považovat za hodnotné, že jsou identifikovány „funkce“ mezinárodního práva. Je sympatické, že autor namísto nekonečného výčtu „programového práva“ zmiňuje v této souvislosti „tvrdé jádro“ mezinárodního práva, tj. ochranu mezinárodního míru, lidských práv a životního prostředí.⁷

Autor umně a přesně odlišuje mezinárodní právo veřejné od soukromého, zároveň ale neztrácí ze zřetele vzájemnou osmózu mezi těmito právními odvětvími.⁸ Ve srozumitelné zkratce poukazuje na právní vědce, kteří ve svých pracích rozdíl mezi oběma obory práva v minulosti stírali, jako např. *Georges Scelle*.⁹

Hlava II obsahuje stručný vývoj mezinárodního práva na pozadí evoluce mezinárodního společenství. Autor zde podává přehled klíčových událostí, které přispěly k formování soudobého mezinárodního práva.

Přínosem této části je poukaz na skutečnost, že současné mezinárodní právo je výsledkem kontinuálního vývoje, nikoli „velkého třesku“ po 2. světové válce. Autor tak moderně napojuje své úvahy na současný metodologický proud *international legal history*,¹⁰ který odráží nezbytnost chápat genezi jednotlivých mezinárodněprávních institutů pro porozumění soudobému mezinárodnímu právu.

Hlava III je věnována souvztažnosti mezinárodního práva k „jiným pojmům a jevům“. Není asi velkým překvapením, že mezinárodní právo má úzký vztah k politice a ekonomickým vztahům. Nicméně Hlava III přináší více než toto poznání. Předkládá základní ideová východiska autora, na nichž spočívá rozbor jednotlivých otázek mezinárodního práva v dalším textu.

⁴ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 33 a 43.

⁵ *Ibidem*, s. 22.

⁶ *Ibidem*, s. 18–19.

⁷ *Ibidem*, s. 29–30.

⁸ *Ibidem*, s. 33 a 323.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Srov. např. SCHILL, Stephan W. – TAMS, Christian J. – HOFMANN, Rainer (eds). *International Investment Law and History*. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2018.

Jednou z cest, jíž se může prosazovat mezinárodní právo, je výkon zahraniční politiky prostřednictvím diplomacie (viz také pojednání o diplomatické ochraně níže).¹¹

V oblasti ekonomické pak autor reflektuje nejnovější vývoj v oblasti mezinárodní investiční arbitráže, když poznamenává, že pravděpodobně dojde k posunu od mezinárodních rozhodčích tribunálů založených dvoustrannými smlouvami o ochraně investic ke vzniku mezinárodního investičního soudu, jehož právním základem má být mnohostranná úmluva (viz rozbor k hlavě XIV).¹² V souladu s recentními trendy poukazuje autor nejen na roli globální ekonomiky, ale též ochrany životního prostředí.¹³

Autor se následně zabývá vztahem mezinárodního práva a náboženství. Dospívá k závěru, že „*obecné mezinárodní právo je schopno působit jako efektivní normativní systém v univerzálním společenství, laických a teokratických států různé orientace jen za předpokladu, že se udrží svou „náboženskou neutralitu“ [...]*“.¹⁴ Jinými slovy, mezinárodní právo původně vycházející z křesťanství dnes čelí především výzvě teokratických (islámských) států, v nichž se právo normativně a hodnotově propojuje s náboženstvím, přičemž tyto hodnoty mohou být neslučitelné s normami obecného mezinárodního práva.

Dále v knize nalézáme důležitou připomínku, že na mezinárodní právo měla a stále má vliv ideologie. S ohledem na současnost autor zmiňuje „*liberální ideologii lidských práv*“.¹⁵ Velmi dobře pak identifikuje tenzi (nejen) v mezinárodním právu mezi „lidským“ a „státním“ zájmem.¹⁶ Ideologie lidských práv ve své radikální podobě tvrdí, že individuální zájem musí vždy převážet. Jak autor správně shledává, taková extrémní teze nemůže obstát mj. v mezinárodním právním systému, který je založen primárně na vůli států.¹⁷

Autor se též zabývá vztahem mezinárodního práva a demokracie. Připomíná, že mezinárodní společenství sestává jak z demokratických, tak nedemokratických států. Povaha společného právního řádu, který státy obojího typu vytvářejí, nemůže mít „*vpravdě demokratickou povahu*“, neboť představuje kompromis mezi nimi.¹⁸

Nakonec, avšak nikoli významem, se autor věnuje roli přirozeného práva v mezinárodním společenství. Lze se ztotožnit s jím vyjádřeným názorem, že přirozené právo je užitečné proto, že ztělesňuje cíl hledání spravedlnosti, který by měl být sledován při vytváření mezinárodní pozitivněprávní úpravy.¹⁹ Autor dále poukazuje na jusnaturalistický základ lidských práv a rovněž mezinárodního *iuris cogentis*.

Hlava IV se týká vývoje nauky mezinárodního práva v bývalém Československu s přesahy do současnosti. ČR měla a má vynikající internacionalisty, což autor přehledně dokládá.²⁰

Hlava V rozebírá problematiku subjektů mezinárodního práva. Otázka subjektivity v mezinárodním právu patří k relativně složitým. Přispívá k tomu skutečnost, že neexistuje závazný soubor kritérií, která by ve stejné kvantitě a kvalitě musel naplňovat kterýkoli

¹¹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 49.

¹² *Ibidem*, s. 51–52.

¹³ *Ibidem*, s. 53–54.

¹⁴ *Ibidem*, s. 55 (uvozovky v textu v originále).

¹⁵ *Ibidem*, s. 58.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, s. 59.

¹⁹ *Ibidem*, s. 61.

²⁰ *Ibidem*, s. 64–71.

subjekt mezinárodního práva.²¹ Navíc normy mezinárodního práva podléhají interpretaci ze strany mezinárodních soudů a arbitrážních tribunálů, včetně otázky, zda určitá entita je subjektem mezinárodního práva.²² Vztah mezi subjektivitou a interpretací je tedy obousměrný.

Autor zakládá svůj výklad na obecně přijímaném východisku, že stát je hlavním a původním subjektem mezinárodního práva, který jediný požívá plnou subjektivitu. Výsadní postavení státu mezi subjekty mezinárodního práva indikuje např. oprávnění úplně mezinárodní normotvorby.²³

Nalézáme dále podrobný rozbor prvků státnosti. Lze ocenit, že autor v rámci tohoto výkladu striktně odmítá výstřednost v podobě zakládání nových států „na zelené louce“.²⁴

V knize je věnována pozornost dvěma významným projevům suverenity, respektive svrchované rovnosti států, a to jejich kompetencím a imunitám.²⁵

V rámci výkladu o kompetencích státu autor neopomněl zmínit, byť stručně, že právě tituly státu k výkonu soudní kompetence se mění v závislosti např. na vývoji světa elektronické komunikace. Jestliže se projevují protiprávní účinky vyvěrající ze zneužití internetu na území určitého státu, tento stát by měl mít možnost proti jednání zasáhnout. Zdůrazňuje se v tomto ohledu teorie účinku jako základu kompetence pro postih takového protiprávního jednání, jež může spočívat např. v nenávisných projevech na internetu.²⁶

Kniha podává kompaktní přehled oblasti imunity státu, který lze považovat za dostatečný pro elementární pochopení této problematiky. Zřetelněji mohlo být odlišeno, že imunity exekuční se lze vzdát pouze výslovně, zatímco jurisdikční též mlčky.²⁷ Pro čtenáře, jenž se orientuje v oblasti imunity státu, bude jasné stanovisko autora po letmém přečtení dvou stran textu.²⁸ Nicméně pro ty, kteří se s problematikou imunit setkávají poprvé, rozlišení mezi oběma druhy imunity stran vzdání se každé z nich nemusí být tak viditelné.

Významným aspektem pojednání autora o subjektech je reflexe mezinárodního práva jako „antropocentrického“.²⁹ Autor zdůrazňuje narůstající roli jednotlivce jako subjektu mezinárodního práva. Autor odlišuje dvě roviny posouzení subjektivity jednotlivce, a to právněfilozofickou a pozitivněprávní.³⁰ Subjektivita jednotlivce, který již není pouze „destinátářem“ norem mezinárodního práva, nalézá odraz mj. v jeho procesním postavení před mezinárodními soudy a tribunály.³¹

²¹ Ibidem, s. 18 a 75.

²² Jednou z interpretačních otázek, které vznikly v rámci mezinárodní investiční arbitráže, bylo, zda subjekt, jenž *arguendo* nemá subjektivitu podle vnitrostátního práva, ji přesto může mít autonomně na základě práva mezinárodního. *Ad hoc Arbitration between Jürgen Wirtgen Mr. Stefan Wirtgen Mrs Gisela Wirtgen JSW Solar (zwei) GmbH & Co. KG and the Czech Republic*, PCA Case No. 2014-03, Final Award, s. 48–64. Dostupné z: <<https://www.mfcr.cz/cs/zahranicni-sektor/ochrana-financnich-zajmu/arbitrazne/prehled-rozhodcich-nalezu/2018/gisela-jrgen-a-stefan-wirtgen-v-ceska-re-31311>>. Veškeré elektronické odkazy v této recenzi jsou platné ke dni 15. 4. 2020.

²³ Zde oproti dříve možnosti normotvorby mezinárodními organizacemi. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 77.

²⁴ Ibidem, s. 85–86.

²⁵ Ibidem, s. 106–109.

²⁶ Ibidem, s. 109. Srov. také recentní návrh zákona o boji proti nenávisti na internetu ve Francii. *Proposition de loi visant à la lutte contre la haine sur Internet Assemblée Nationale N°1785*. Dostupné z: <http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/I15b1785_proposition-loi>.

²⁷ K nezbytnosti výslovného vzdání se imunity srov. čl. 18 písm. a) a čl. 19 písm. a) Úmluvy o jurisdikčních imunitách státu a jejich majetku. Dostupné z: <https://treaties.un.org/doc/source/RecentTexts/English_3_13.pdf>.

²⁸ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 109–110.

²⁹ Ibidem, s. 122.

³⁰ Ibidem, s. 120, 122–126.

³¹ Ibidem, s. 124.

V téže hlavě autor podrobně analyzuje právo národů na sebeurčení mj. ve vztahu k zásadě územní celistvosti.³² Jedná se o téma velmi aktuální, např. ve vztahu ke Krymu, Katalánsku či přetrvávajícímu překernímu postavení Kosova. Autor se věnuje také dalším sporným oblastem, které si nárokují státnost, jako je Palestina nebo Tchaj-wan.³³

Hlava VI zaměřuje pozornost na prameny mezinárodního práva. Za lehce přehlednější klad publikace považují rozbor rozlišení mezi formálními a materiálními prameny práva.³⁴ Lze souhlasit s autorem, že role materiálních pramenů práva je v mezinárodním právu významnější než v právu vnitrostátním. Odlišit formální a materiální pramen v prostředí mezinárodního práva může být také obtížnější než v právu vnitrostátním.³⁵ To se týká především obyčeje jako nepsaného formálního pramene, kdy může panovat pochybnost o tom, zda určitá praxe je pouze politickou, anebo takovou, která vykazuje právní závaznost.

Význam materiálních pramenů vystupuje do popředí, když zkoumáme, co je předmětem a účelem mezinárodní smlouvy či při posuzování možnosti evolutivní interpretace norem mezinárodního práva s ohledem na změnu společenských podmínek oproti době, kdy byla smlouva sjednána. Právě pochopení společenských, politických a ekonomických motivů je důležité pro vysvětlení smyslu mezinárodněprávní regulace a jeho eventuální proměny (viz také autorův výklad v hlavě III).

Autor vychází ve svém pojednání o formálních pramenech tradičně z výčtu předpisů použitelného práva ve sporných řízeních mezi státy podle čl. 38 odst. 1 jeho Statutu Mezinárodního soudního dvora (dále „MSD“).³⁶ Věnuje se pak v podrobnostech identifikaci základních atributů jednotlivých pramenů.

Za zvláště užitečné lze považovat pojednání o vzájemném vztahu smlouvy a obyčeje, který reflektuje souhru mezi obecným mezinárodním právem a jeho „subsystémy“ (problematiku rozebírá autor podrobně v kapitole XII).³⁷ Toto pojednání též navazuje na vymezení specifik mezinárodního práva jako decentralizovaného právního systému v hlavě I. Autor dále představuje různé možnosti interakce mezi obyčejem a mezinárodní smlouvou, včetně naznačení možností řešení jejich kolize.

Není vynechán ani výklad o formálních pramenech, které nejsou výslovně uvedeny v čl. 38 odst. 1 Statutu MSD. Jedná se např. jednostranné akty států a mezinárodních organizací.³⁸ Autor při zařazení jednostranných aktů připomíná, že je sporné, zda je lze vůbec mezi prameny práva řadit.³⁹ Např. *Malcolm Shaw* ve své učebnici mezinárodního práva vyjadřuje myšlenku, že jednostranné akty jsou „zdrojem závazku“, nelze je nicméně stavět naroveň pramenům uvedeným v čl. 38 odst. 1 Statutu MSD.⁴⁰ Nadto, jak uvádí profesor *Malenovský*, se musí jednat o akty, které jsou autonomní, tj. nejsou integrovány např. do procesu vzniku mezinárodní smlouvy.⁴¹

³² *Ibidem*, s. 99–102.

³³ *Ibidem*, s. 84 a 95.

³⁴ *Ibidem*, s. 135.

³⁵ *Ibidem*, s. 137.

³⁶ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb., o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora, sjednaných dne 26. června 1945 na konferenci Spojených národů o mezinárodní organizaci konané v San Franciscu.

³⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 156–157.

³⁸ *Ibidem*, s. 168–172.

³⁹ *Ibidem*, s. 168.

⁴⁰ SHAW, Malcolm. *International Law. Eighth Edition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017, s. 91.

⁴¹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 168. Shodně ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. BECK, 2008, s. 167.

Autor dále poukazuje na částečnou kodifikaci Řídících principů použitelných pro jednostranné právní akty vytvořené Komisí pro mezinárodní právo.⁴² Všímá si také „nevýslovných jednostranných aktů“, které představují mezinárodněprávně relevantní mlčení.⁴³ Jinými slovy, mlčení může za jistých okolností vyvolávat mezinárodněprávní závazek státu.⁴⁴ Tomu koresponduje oprávnění druhých států legitimně spoléhat na to, že stát, který nejednal určitým způsobem v minulosti, ačkoli jednat mohl a měl, nyní nezmění své chování v aktivní.⁴⁵ Dodejme, že právní základ takové úvahy však překračuje problematiku jednostranných aktů, když spočívá v použití obecných zásad právních, jako např. *estoppelu* či zákazu *venire contra factum proprium*.⁴⁶

Hlava VII nese titul *Pravidla mezinárodního práva*. Autor v knize sleduje pro mezinárodní právo obvyklou kategorizaci pravidel. Dělení tedy probíhá např. na úrovni procesněprávní oproti hmotněprávním pravidlům či kogentní oproti dispozitivním pravidlům mezinárodního práva.

Tyto dichotomie nemají „pouze“ vědeckou hodnotu, ale též praktické důsledky. Autor velmi dobře uvozuje problematiku tím, že MSD zaujal v rozsudku *Jurisdikčních imunit* striktní dělení mezi hmotněprávními a procesními normami.⁴⁷ Zatímco imunita patří k později zmíněným, hrubé a systematické porušování lidských práv ozbrojenými jednotkami patří k té druhé. Podle názoru MSD tedy procesní povaha imunity není v kolizi s hmotněprávní kvalifikací jednání jako porušení kogentních norem mezinárodního práva.⁴⁸ Autor správně poukazuje na relativnost rozlišování „hmotněprávní“ normy mezinárodního práva oproti „procesním“. Ztotožňuje se s výrokem rozsudku MSD, nikoli však s „metodologií“, jíž soud užil.

Rozlišení mezi kogentními a dispozitivními pravidly má jistě význam pro platnost smlouvy.⁴⁹ Porušení kogentních pravidel však také vyvolává závažnější důsledky pro stát z pohledu jeho odpovědnosti, neboť na rozdíl od porušení dispozitivní normy nemá právní účinek pouze *inter partes*, ale *erga omnes*.⁵⁰ Tomu pak koresponduje, že kogentní pravidlo může být jedině normou obecného mezinárodního práva, zatímco norma dispozitivní může být jak normou práva obecného, tak partikulárního.

Následuje pojednání o čl. 103 Charty OSN a jeho vztahu k jiným pravidlům mezinárodního práva, závazným pro členské státy této mezinárodní organizace.⁵¹ Bylo by vhodné zmínit, že vztahem mezi čl. 103 Charty OSN a EÚLP se zabýval také Evropský soud pro lidská práva (dále „ESLP“). Např. v případě *Al-Jedda* proti Spojenému království usiloval o vzájemnou slučitelnost závazků z Charty a EÚLP s důsledkem, že čl. 103 Charty auto-

⁴² MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 169.

⁴³ *Ibidem*, s. 170.

⁴⁴ Srov. *Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto* (2006), s. 369. Dostupné z: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_9_2006.pdf>.

⁴⁵ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 170.

⁴⁶ K významu a funkci těchto principů srov. KOTUBY, Charles T. – SOBOTA, Luke A. *General Principles of Law and International Due Process*. Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 119–130.

⁴⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 177.

⁴⁸ Rozsudek MSD ze dne 3. února 2012, *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy: Greece intervening)*, odst. 58. Dostupné z: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/143/143-20120203-JUD-01-00-EN.pdf>>.

⁴⁹ Čl. 53 Vyhlášky ministra zahraničních věcí č.15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu.

⁵⁰ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 186.

⁵¹ Čl. 103 Charty OSN zní: „Jestliže by došlo k střetu mezi závazky členů Spojených národů podle této charty a jejich závazky podle kteréhokoliv jiného mezinárodního ujednání, mají vrch závazky podle této charty.“ Citováno dle Vyhlášky č. 30/1947 Sb.

matically nevyklučuje závazky Velké Británie z EÚLP.⁵² V důsledku čehož stát zůstává vázán mezinárodními závazky z Charty a EÚLP paralelně. Autor však věnuje významnou pozornost souvisejícím tématům v rámci pojednání o roli Rady bezpečnosti v systému donucení v mezinárodním právu (viz níže).

Autor dále odlišuje zásady od konkrétních pravidel mezinárodního práva. Pozoruhodná je v tomto ohledu otázka položená autorem, zda jsou zásady mezinárodní práva (nikoli obecné zásady právní) kogentní, či dispozitivní.⁵³ Autor dospívá k závěru, že např. zásada mírového urovnání sporů má aspekt kogentní i dispozitivní. Státy jsou vázány řešit spory jen mírovými prostředky (kogentní aspekt), avšak je jim ponechán výběr konkrétních prostředků řešení sporů (dispozitivní aspekt).⁵⁴

To je citlivý metodologický přístup. Alternativně by nicméně bylo možno říci, že zásadou je mírové urovnání sporů mezi státy (kogentní aspekt), kterážto je specifikována konkrétními pravidly zakotvujícími prostředky mírového řešení sporů (dispozitivní aspekt).⁵⁵

Kategorie *ius cogens* zůstává spornou, zejména pokud by mezinárodní právo mělo být založeno výhradně na vůli států (pozitivistický pohled). Nemůže být zřejmě kogentní to, co je dobrovolné. Tuto mezeru, jak autor uvádí dříve v textu, může zacelit přirozené právo jako zdroj kogentní povahy klíčových pravidel mezinárodního práva.⁵⁶ V tomto aspektu lze vysledovat autorovu inspiraci konceptem smluv *contra bonos mores*, pocházejícího od *Alfreda von Verdrosse*.⁵⁷

V kapitole 8 téže hlavy se poté autor věnuje problematice časové působnosti pravidel mezinárodního práva. Jako určitý vstupní bod zmiňuje dvě „větve“ tzv. intertemporálního pravidla vymezené ve slavném případě *ostrova Palmas*.⁵⁸ Autor následně zaměřuje pozornost na evolutivní výklad mezinárodních smluv.⁵⁹ V tomto ohledu osobně postrádám odkaz k rozsudku MSD ve věci *Námořních a souvisejících práv* z roku 2009.⁶⁰ V něm soud dovodil, že existuje presumpce evolutivního výkladu pojmu ve smlouvě za splnění dvou podmínek. Zaprvé, jedná se o pojem „generický“. ⁶¹ Zadruhé, smlouva je sjednána na dlouhou dobu či neurčito.⁶²

V rámci kapitoly o časové působnosti norem mezinárodního práva by bylo možno také pojednat o pokračujícím mezinárodně protiprávním chování ve vztahu k pravomoci mezinárodních tribunálů, kterážto téma se zdá být praktickým.⁶³

⁵² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (Velký senát), č. 27021/08, ve věci *Al-Jedda proti Spojenému království*, odst. 74 a 102.

⁵³ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 196.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Srov. např. čl. 33 Charty OSN.

⁵⁶ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 182.

⁵⁷ Srov. *ibidem*. Dále srov. VERDROSS, Alfred von. *Forbidden Treaties in International Law: Comments on Professor Garner's Report on 'The Law of Treaties'*. *American Journal of International Law*. 1937, roč. 31, č. 4, s. 371–377.

⁵⁸ *Island of Palmas Case (Netherlands, USA)* 4 April 1928 RIAA Volume II, s. 845–846. Dostupné z: <https://legal.un.org/riaa/cases/vol_II/829-871.pdf>.

⁵⁹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 202.

⁶⁰ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 13. 7. 2009, *Dispute regarding Navigational and Related Rights (Costa Rica v. Nicaragua)*. Dostupný z: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/133/133-20090713-JUD-01-00-EN.pdf>>.

⁶¹ *Ibidem*, odst. 66–67.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Pokračující protiprávní jednání je zakotveno v čl. 14 *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts* (2001). Dostupné z: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf>.

Hlava VIII zaostřuje pohled na kontrolu v mezinárodním právu. Její obsah se nese v duchu „důvěřuj, ale prověřuj“. Zásada *pacta sunt servanda* by sice měla být posvátná. Nicméně, realita fungování mezinárodního společenství může být odlišná, což odráží výrok *Louise Henkina*, že „většina států většinou dodržuje většinu pravidel mezinárodního práva“.⁶⁴ Mj. proto lze zahrnutí problematiky kontroly považovat za smysluplné.

Hlava IX obsahuje významnou oblast mezinárodního soudnictví.

Za nosnou a málo zdůrazňovanou myšlenku lze považovat preventivní funkci mezinárodního soudnictví, jež, jak autor výstižně uvádí, kultivuje mezinárodní společenství.⁶⁵

Oceňují odkaz na rozhodování Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti, které přineslo celou řadu závěrů relevantních i pro současné mezinárodní právo. Jedním z příkladů může být rozsudek v případě *Chorzowské továrny*, v němž bylo konstatováno, že reparace újmy v obecném mezinárodním právu má primárně spočívat v navrácení v předešlý stav.⁶⁶

Autor dále podrobně rozebírá relevantní aspekty jednotlivých mezinárodních soudů a tribunálů, včetně jejich právního základu a funkce. Vhodně pak rozlišuje mezi soudními mechanismy, které v principu řeší mezistátní spory oproti těm, před nimiž požívá *ius standi* (také či výhradně) jednotlivců, a to v oblasti lidských práv a mezinárodního trestního soudnictví. Toto rozlišení odráží argument, že mezinárodní právo je stále více vnímáno „antropocentricky“ (viz hlava II).

V řadě učebnic mezinárodního práva nenalezneme kapitolu stran postavení mezinárodních soudců. Tato skutečnost je překvapující, vezmeme-li v potaz neutuchající zájem o tuto problematiku v právu vnitrostátním, jakož i praktické otázky, které v této souvislosti mohou vznikat v prostředí mezinárodním.

Profesor *Malenovský* téma nezávislosti mezinárodních soudců přednesl v rámci Letního kurzu Haagské akademie mezinárodního práva, což zachytil v obsáhlém pojednání následně publikovaném v její kolekci.⁶⁷ Ve zhuštěné podobě se této otázce věnuje také v recenzovaném díle. K palčivým problémům náleží výběr soudců, jejich postavení po skončení mandátu, jakož i potenciální snaha vlastního státu je ovlivňovat v jejich rozhodování, např. hrozbou nenavržení na opětovné jmenování do funkce.⁶⁸

Ve vztahu k nezávislosti mezinárodních soudců stojí za zmínku jedna recentní zajímavost. Prezident MSD *Yusuf* zakázal, aby soudci tohoto soudu plnili úlohu rozhodců v mezinárodních investičních arbitrážích, což bylo dosud běžnou praxí.⁶⁹ Nemusí se přitom jednat pouze o otázku vytíženosti soudců v rámci MSD, ale též zachování objektivní morální integrity soudce ve světle současné kritiky mezinárodní investiční arbitráže.

⁶⁴ „It is probably the case that almost all nations observe almost all principles of international law and almost all of their obligations almost all of the time.“ Převzato z ALVARÉZ, Jose E. Why Nations Behave. *Michigan Journal of International Law*. 1998, roč. 19, č. 2, s. 303.

⁶⁵ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 219–220.

⁶⁶ Rozsudek Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti ze dne 13. 9. 1928, *Case concerning the Factory of Chorzów (Claim for indemnity) (Merits)*, s. 47. Dostupné z: <https://www.icj-cij.org/files/permanent-court-of-international-justice/serie_A/A_17/54_Usine_de_Chorzow_Fond_Arret.pdf>.

⁶⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *L'indépendance des juges internationaux. Recueil des cours volume 349*. Leiden: Brill, 2011, s. 1–275. Recenzováno v MALÍŘ, Jan. Jiří Malenovský: L'indépendance du juge international, *Recueil des cours de l'Académie de droit international de la Haye*, svazek 349, La Haye 2011, s. 1–275. *Právník*. 2011, roč. 150, č. 10, s. 1025–1029.

⁶⁸ Srov. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 232–237.

⁶⁹ *Speech by H. E. Mr. Abdulqawi A. Yusuf, President of International Court of Justice, on the Occasion of the Seventy-Third Session of the United Nations General Assembly*, 25 October 2018, s. 11–12. Dostupné z: <<https://www.icj-cij.org/files/press-releases/0/000-20181025-PRE-02-00-EN.pdf>>.

Za silnou stránku pojednání o mezinárodním soudnictví lze považovat širší záběr autora, který dokázal zahrnout varietu judiciálních a kvazijudiciálních orgánů, sahající od Odvolacího orgánu Světové obchodní organizace až po mezinárodní trestní tribunály.

Je třeba ocenit také úvahy o aktuální otázce výkonu rozhodnutí mezinárodních soudů. Lze sledovat neblahý trend odmítání výkonu pravomocných rozhodnutí ze strany některých států, např. Ruské federace, která neguje plnění rozsudku ESLP ve věci *Yukos*.⁷⁰

Poněkud však postrádám ucelené a do jedné kapitoly koncentrované pojednání o MSD a obdobně o arbitráži jako dodnes významnému prostředku mírového urovnání sporů mezi subjekty mezinárodního práva.

Hlava X se věnuje mezinárodněprávní odpovědnosti jako nezbytnému průvodnímu jevu mezinárodněprávní povinnosti a charakteristického rysu mezinárodního právního řádu vůbec.⁷¹

V úvodu první kapitoly autor zmiňuje, že kořeny mezinárodní odpovědnosti států spočívají v ochraně práv cizinců a jejich odškodnění za újmu způsobenou druhými státy.⁷² S tím souvisí původní bilaterální (římským právem inspirovaná) koncepce odpovědnosti v mezinárodním právu, která byla zaměřena primárně na odškodnění.⁷³ Taková koncepce však není vhodná pro soudobé mezinárodní právo, jak autor správně připomíná.

Dále publikace sleduje rozbor dvou nezbytných předpokladů odpovědnosti státu za mezinárodně protiprávní jednání, a to porušení mezinárodního závazku a přičitatelnosti chování státu.⁷⁴ Autor pojednává o těchto otázkách v hutné, přiměřeně podrobné podobě. Uvádí přitom několik klasických rozhodnutí, na nichž je „kodifikace“ mezinárodní odpovědnosti států v podobě Návrhu článků Komise pro mezinárodní právo v podstatné míře založena.

Z hlediska recentního vývoje mohla být zahrnuta problematika odpovědnosti států za počítačové útoky v jiných státech. V jejich souvislosti vyvstávají interpretační otazníky jak stran porušení mezinárodního závazku, tak přičitatelnosti.⁷⁵

Poté je věnována pozornost okolnostem vylučujícím protiprávnost (k nim se autor vrací též v rámci výkladu o donucení v mezinárodním právu níže).⁷⁶ Dále je rozebírán pojem škody jako fakultativního následku mezinárodně protiprávního jednání.

Autor se zabývá rovněž postavením poškozeného subjektu.⁷⁷ V souvislosti s ním je podán přehledný výklad o diplomatické ochraně. Vhodně zde kombinuje tradiční poznatky o tomto institutu se zohledněním recentního trendu posilování ochrany lidských práv. Jednak vlastní stát by se měl co nejvíce zasazovat o práva svých příslušníků, jednak i druhý stát by měl dbát, aby příslušníkům jiného státu nepůsobil neodůvodněnou újmu.

⁷⁰ Srov. MÄGER, Kerttu. Enforcing the Judgments of the ECHR in Russia in Light of the Amendments to the Law of Constitutional Court. *Juridica International*. 2016, č. 26, s. 17. Dostupné z: <https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2016_1_14.pdf>.

⁷¹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 254.

⁷² *Ibidem*, s. 254–255.

⁷³ *Ibidem*, s. 256.

⁷⁴ *Ibidem*, s. 261–266.

⁷⁵ K těmto dvěma aspektům počítačových útoků srov. UHLÍŘOVÁ, Kateřina. Zásada zákazu použití síly a „počítačový útok“ proti kritickým infrastrukturám států: vacuum iuris či výkladová výzva. In: KYSELOVSKÁ, Tereza – SEHNÁLEK, David – ROZEHNALOVÁ, Naděžda (eds). *In Varietate Concordia. Soubor vědeckých statí k počtě prof. Vladimíra Týče*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 440–442.

⁷⁶ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 265–267; srov. dále rozsudek MSD ze dne 5. 2. 1970, *Case Concerning The Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*. Dostupné z: <<https://www.icj-cij.org/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf>>.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 267–268.

V rámci tohoto výkladu o diplomatické ochraně však poněkud zaniklo, že poškozeným subjektem – státním příslušníkem – může být i právnická osoba, což nicméně implicitně plyne z odkazu autora na případ *Barcelona Traction* na samotném konci pojednání o problematice poškozeného subjektu.⁷⁸

Velmi aktuální je kapitola o odpovědnosti mezinárodních organizací za porušení mezinárodního práva. Jedná se kupř. o následující otázky. Je členský stát mezinárodní organizace odpovědný za porušení mezinárodního práva touto organizací, eventuálně za jakých podmínek? Kdy lze jednání či opominutí přičítat státu a kdy mezinárodní organizaci, pokud jí stát dal svůj orgán k dispozici?⁷⁹

Otázky odpovědnosti mezinárodních organizací vyvstávají v kontextu vztahu Evropské unie (dále „EU“) a ESLP (viz níže), jakož i v kontextu nového mechanismu řešení sporů z mezinárodní ochrany investic dle Komplexní hospodářské a obchodní dohody (dále „CETA“) mezi Kanadou a EU.⁸⁰ ESLP také musel řešit problematiku přičitatelnosti jednání jednotek státu svěřených k výkonu funkcí mezinárodní organizace.⁸¹

Zatímco nemožnost přičitatelnosti chování státu působí nedostatek pravomoci ESLP, v případě dohody CETA má vliv nejen na pravomoc *ratione personae*, ale v konečném důsledku až na eventuální výkon „nálezu“ tribunálů podle této dohody. Zdá se, že EU jako mezinárodní organizace bude požívat – poněkud paradoxně – širší exekuční imunitu než členské státy pro případ výkonu nálezu tribunálu dle dohody CETA.⁸²

Následně se kniha věnuje odpovědnosti (*liability*) za škodlivé následky činností nezakázaných mezinárodním právem.⁸³ Tato problematika bývá někdy uváděna učebnicemi mezinárodního práva jaksi *en passant*, bez vysvětlení významu. Recenzovaná publikace se tomuto riziku vyhýbá. Vysvětluje důvod a podstatu existence tohoto typu odpovědnosti. Činí tak přehledným způsobem.

Autor rozlišuje mezi primární odpovědností provozovatele zvláště nebezpečné činnosti a sekundární odpovědností státu, na jehož území se činnost koná (a který k ní obvykle dává svolení v podobě licence či jiného podnikatelského oprávnění).⁸⁴

Autor zmiňuje jako příklady oblastí uplatnění *liability* problematiku životního prostředí a odpovědnost za objekty vyslané do kosmického prostoru. Obě oblasti jsou nanejvýš aktuální. První přinejmenším kvůli zvýšené relevanci environmentálních škod, aktuálně ve vztahu ke korporacím působícím přeshraničně. Můžeme si klást otázku, do jaké míry by stát registrace těchto společností měl také odpovídat za jejich protiprávní jednání na

⁷⁸ Ibidem, s. 271.

⁷⁹ Srov. také čl. 7 *Draft Articles on the State Responsibility of International Organizations*. Dostupné z: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_11_2011.pdf>.

⁸⁰ Komplexní hospodářská a obchodní dohoda (CETA) mezi Kanadou na jedné straně a Evropskou unií a jejími členskými státy na straně druhé. Úřední věstník EU L 11/23, 14. 1. 2017. Dostupné z: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:22017A0114\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:22017A0114(01)&from=EN)>.

⁸¹ Např. výše uvedený rozsudek *Al-Jedda* výše.

⁸² Zatímco exekuční imunita chrání pouze majetek státu, který je užíván pro neobchodní účely, takovéto omezení imunity u mezinárodních organizací nenalézáme. Srov. čl. 19 písm. c) Úmluvy o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku (2004). Dostupné z: <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf>. K prakticky absolutní povaze exekuční imunity mezinárodní organizace srov. MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 114; srov. dále DE BRABANDERE, Eric. *Measures of Constraint and the Immunity of International Organisations*. In: RUYS, Tom – ANGELET, Nicolas – FERRO, Luca (eds). *The Cambridge Handbook of Immunities and International Law*. Cambridge – New York: Cambridge University Press, 2019, s. 329 a 349.

⁸³ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 280–286.

⁸⁴ Ibidem, s. 284.

teritoriu druhých států. Druhá oblast je významná z důvodu intenzifikace snah o soukromé cesty do vesmíru, které mohou být konány z území některého státu.⁸⁵ Pokud soukromá kosmická loď startující z území jednoho státu dopadne na území jiného státu a způsobí tam škodu, předmětná pravidla nabudou na relevanci při stanovení, zda je stát registrace kosmické lodi (subsidiárně) odpovědný, anebo se jedná plně o odpovědnost provozovatele podle soukromého práva. V této souvislosti se sluší poznamenat, že autor v knize neopomněl reflektovat nejnovější trend vzniku vnitrostátních zákonů, které regulují aspekty činnosti soukromých osob ve vesmíru.⁸⁶

Hlava XI se věnuje jedné z dlouhodobě palčivých otázek mezinárodního práva, jak vynutit plnění povinností jím stanovených. Otázka donucení se prolíná s odpovědností za porušení mezinárodního práva, kdy tato slouží jako nepřímé donucení k plnění mezinárodních závazků.⁸⁷

Knihou pojednává o tradičních formách donucení, jakými jsou retorze či represálie.⁸⁸ Nadto přidává výklad o roli Rady bezpečnosti OSN při vynucování mezinárodního práva, včetně kontroverzní otázky, kdo bude provádět kontrolu nad jejím rozhodováním.⁸⁹ Autor poukazuje na pnutí mezi závazky států z rezolucí Rady bezpečnosti a ochranou lidských práv.⁹⁰ Tím autor výklad nepřímo propojuje se svým pojednáním o roli čl. 103 Charty OSN v Hlavě VII (viz výše). Zmiňuje velmi případně rozhodnutí Soudního dvora EU (dále „SDEU“) ve věci *Kadi* a ESLP v případě *Nada proti Švýcarsku*, které reflektují, že OSN neposkytovala mechanismy ochrany základních práv soukromých osob, jež byly uvedeny na tzv. černé listině z důvodu údajného napomáhání terorismu.⁹¹

Autor zaměřuje detailní pozornost také na problematiku „přirozeného“ („inherentního“) práva na sebeobranu, či lépe „legitimní obranu“.⁹² Naposledy použitý pojem odráží skutečnost, že sebeobrana musí splňovat určité podmínky a podléhá kontrole. Právo na sebeobranu také prochází určitým vývojem, zejména s ohledem na teroristické útoky. Autor se ztotožňuje s nezbytností extenzivnějšího pojetí legitimní obrany, které umožňuje ji použít též proti teroristům.⁹³ Zároveň však upozorňuje na element ozbrojených represálií, který je v takovém výkladu legitimní obrany obsažen.⁹⁴ Ponechává tak diskusi o výkladu legitimní obrany demokraticky otevřenou.

⁸⁵ Srov. např. DUNK, Frans G. von der. Space Tourism, Private Spacelight and the Law: Key Aspects. *Space Policy*. 2011, č. 27, s. 146–152. Dostupné z: <<https://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1059&context=spacelaw>>.

⁸⁶ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 164; srov. dále např. lucemburskou úpravu *Loi du 20 juillet 2017 sur l'exploration et l'utilisation des ressources de l'espace*. Dostupné z: <<http://data.legilux.public.lu/file/eli-etat-leg-loi-2017-07-20-a674-jo-fr-pdf.pdf>>.

⁸⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 290.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 293–297.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 317–320.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 218–220.

⁹¹ Rozsudek SDEU (Velký senát) ve spojených věcech C-402/05 P a C-415/05 *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakaat International Foundation v. Rada EU a Komise Evropských společenství* ECLI:EU:C:2008:461, odst. 285 an. Dostupné z: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0402&from=EN>>; Rozsudek ESLP (Velký senát) ze dne 12. 9. 2012 ve věci *Nada proti Švýcarsku*, č. stížnosti 10593/08, odst. 213. Dostupné z: <<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22%3A%22nada%22%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%22CHAMBER%22%22itemid%22%3A%22001-113118%22%7D>>.

⁹² MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 298–299.

⁹³ *Ibidem*, s. 299.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 302.

Hlava XII se věnuje systému mezinárodního práva, včetně otázky vztahu obecného mezinárodního práva a jeho „subsystémů“.⁹⁵ Bylo, je a zřejmě zůstane předmětem akademické diskuse, zda je mezinárodní právo „systém“, „právní řád“, „instituce“ či něco jiného.⁹⁶

Autor se zamýšlí nejprve nad pojmy „systematika“ a „systém“ mezinárodního práva. Představuje různé možnosti systematizace mezinárodního práva, inspirované zprvu soukromým právem, později právem veřejným.⁹⁷ Nejnověji se mezinárodní právo dělí sektorově (např. mezinárodní investiční či pracovní právo).⁹⁸

V knize jsou dále představeny pojmy, které jsou nezbytné pro pochopení systémových souvislostí mezinárodního práva.⁹⁹ Jedná se např. o „autonomní režim“, tj. autopoietický systém některé zvláštní (smluvní) úpravy mezinárodního práva, jenž nenechává proniknout aplikaci pravidel obecného mezinárodního práva do svého „vnitřního světa“.¹⁰⁰

Autor výstižně reflektuje (žádoucí) realitu mezinárodního práva, když poznamenává, že „autonomní režimy nejsou výlučné a nepřetrhly volné systémové spojení s obecným mezinárodním právem“.¹⁰¹ Jinými slovy, ani tak specializované oblasti mezinárodního práva, jako např. právo Světové obchodní organizace či mezinárodní investiční právo se nemohou obejít bez obecného mezinárodního práva.

Fungování systému mezinárodního práva pak spočívá na dvou základních presumpcích. Zaprvé se předpokládá, že strany mezinárodní smlouvy se budou nadále řídit pravidly (obecného) mezinárodního práva platnými mezi nimi v době uzavření smlouvy, pokud ve smlouvě není stanoven opak.¹⁰² Zadruhé, strany sjednáním mezinárodní smlouvy nechtějí jednat v rozporu s obecně uznávanými principy mezinárodního práva.¹⁰³

Klíčovou součástí knihy je rozsáhlé pojednání o vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva v hlavě XIII. Tato část knihy také prodělala největší změnu oproti jejímu předchozímu vydání.

Učebnice mezinárodního práva o této významné problematice málokdy pojednávají v detailu srovnatelném s recenzovaným dílem. Autor zaměřil pozornost v převažující míře na mezinárodněprávní aspekty tohoto vztahu, jakož i na limity a zdravý skepticismus, které jsou s primátem mezinárodního práva spojeny.¹⁰⁴ Upozornil na důležitost skutečnost, že v rámci tzv. *domaine reservé* si stát může vyhradit, že určitá oblast je regulována výlučně vnitrostátním právem.¹⁰⁵

Monismus a dualismus jsou tradiční obecné modely vztahu mezi mezinárodním a vnitrostátním právem. Autor v hutné podobě poukazuje na varietu přístupů v rámci těchto dvou modelů.¹⁰⁶ Je nicméně otázkou, zda obecně užívaný pojem „dualismus“ je přesný,

⁹⁵ Ibidem, s. 303.

⁹⁶ Mezinárodního právo bylo zasazeno např. do rámce institucionální teorie práva, a to v klasickém díle ROMANO, Santi. *L'ordinamento giuridico*. Macerata: Quodlibet, 2018, s. 60–65.

⁹⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 323.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Ibidem, s. 326.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem, s. 326–327.

¹⁰³ Ibidem, s. 327.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 350 („autonomnost volby státu“). Z předchozích prací autora recenzované publikace, které vyjadřují určitou míru skepse vůči přednosti mezinárodního práva, lze poukázat na MALENOVSKÝ, Jiří. *L'agonie sans fin du principe de non-invo-cabilité du droit interne*. *Revue générale de droit international public*. 2017, roč. 121, č. 2, s. 291–334.

¹⁰⁵ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 336.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 336–340.

neboť, jak sám autor uvádí, mezinárodní právo má být vnímáno jako „ústřední systém“, zatímco vnitrostátní právní řády působí jako jeho „satelity“.¹⁰⁷ Za této situace by bylo přesnější hovořit o pluralismu, neboť zde máme interakci mezi mezinárodním právem a více vnitrostátními právními řády. To platí z pohledu mezinárodního práva, zatímco z pohledu práva vnitrostátního se jedná o „dualismus“, neboť vnitrostátní právo vztahuje sebe samo k jedinému (?) právu mezinárodnímu.¹⁰⁸

V knize mohou být identifikovány čtyři základní (a související) roviny tohoto vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva (pohled internacionalistický):

- nemožnost se dovolat vnitrostátního práva při porušení mezinárodního závazku
- nadřazenost mezinárodního práva
- výlučnost mezinárodního práva
- „*dělba práce*“ mezi mezinárodním a vnitrostátním právem.¹⁰⁹

Nad rámec těchto bodů lze uvést situaci, kdy mezinárodní právo je podřízeno právu vnitrostátnímu. Jedná se především o tzv. *saving clauses* v některých dohodách o ochraně investic, které dávají přednost aplikaci vnitrostátního práva, pokud toto poskytuje širší ochranu investorovi.¹¹⁰ Je to příkaz mezinárodního práva, co poskytuje aplikační přednost vnitrostátnímu právu v této situaci.

Nové vydání knihy zřetelněji rozlišuje problematiku vzájemné interakce mezi právem mezinárodním a vnitrostátním z pohledu práva mezinárodního oproti nazírání práva vnitrostátního na tento vztah. V rámci posledně zmíněného pohledu se autor podrobně věnuje pojmu recepce a jejím způsobům. Snaží se přitom čtenářům vysvětlit, proč je recepce potřebná, zejména ve srovnání s „*předrecepční epoch[ou]*“.¹¹¹

Epicentrem výkladu pak je recepce mezinárodních smluv. Autor vztahuje recepci především k české právní úpravě. Lze ocenit, že systematicky objasňuje otázky recepce, které nejsou explicitně či detailně upraveny v textu naší Ústavy. Jedná se např. o otázku, jaký je vztah mezinárodních smluv a ústavního pořádku.¹¹²

Autor se následně věnuje vnitrostátnímu provádění mezinárodních smluv, tedy problematice vážení se více k aplikaci než recepci mezinárodních smluv. V této souvislosti se v knize připomíná rozlišení mezi smlouvami, které jsou „samovykonatelné“, oproti těm, které tuto povahu nemají. Autor se nesmiřuje pouze se „základním“ výkladem problematiky, ale upozorňuje čtenáře na praktická úskalí spojená se zjišťováním, zda je smlouva „*self-executing*“, či „*non self-executing*“.¹¹³ Poukazuje přitom také na relativnost tohoto rozlišení ve smyslu, že ustanovení totožné mezinárodní smlouvy jsou v jednom státě považována za *self-executing*, zatímco ve druhém nikoli.¹¹⁴

¹⁰⁷ Ibidem, s. 340.

¹⁰⁸ Srov. kriticko-konstruktivistický přístup k údajné univerzalitě mezinárodního práva v ROBERTS, Anthea. *Is International Law International?* Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 1–6 a *passim*.

¹⁰⁹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 340–344.

¹¹⁰ Srov. např. čl. 7 Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 459/1991 Sb., o sjednání Dohody mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Švýcarskou konfederací o podpoře vzájemné ochrany investic. Dostupné z: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=459/1991&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy>.

¹¹¹ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 346–348.

¹¹² Ibidem, s. 356–357.

¹¹³ Ibidem, s. 360.

¹¹⁴ Ibidem.

Autor zdůrazňuje významnou presumpci, že zákonodárce při přijetí zákona nechtěl porušit mezinárodní právo, z čehož vyplývá nezbytnost souladného výkladu vnitrostátních zákonů s mezinárodními smlouvami.¹¹⁵ Tato úvaha přitom přímo souvisí s účelem článku 1 odst. 2 Ústavy, která stanoví, že „ČR dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva“.¹¹⁶ Je tedy třeba dát přednost takové interpretaci podústavních předpisů, která je souladná s mezinárodními závazky.¹¹⁷

Dále se kniha podrobněji zabývá recepcí rozhodnutí mezinárodních soudů a kvazijudiciálních orgánů dovnitř právního řádu ČR.¹¹⁸ Autor si všímá i významného detailu, že existuje v teorii rozdíl mezi „recepcí“ a „prováděním“ rozhodnutí mezinárodních orgánů, který se často v praxi přehlídí, respektive není tolik viditelný.¹¹⁹

Tato problematika úzce souvisí s účinností mezinárodních soudních mechanismů. Je nezbytné, aby se např. rozsudky ESLP uplatnily uvnitř státu, a mohlo tak dojít k nápravě situace obětí, jejichž práva zaručená touto úmluvou byla porušena (viz negativní příklad věci *Yukos* výše).

Z pohledu nejen akademického, ale i praktického považují za cennou hlavu XIV učebnice, která pojednává o vztahu mezinárodního práva a práva EU. Řada právních problémů je dnes komplexních, zahrnujících tyto dva právní systémy (a nadto vnitrostátní právo). Příkladem může být uprchlické a azylové právo nebo mezinárodní ochrana investic, v rámci nichž dochází k souběžné interpretaci a použití norem všech tří právních systémů.

Zároveň zkoumání vztahu těchto dvou právních systémů obnáší jisté nesnáze pro studenty a studentky, jimž je kniha primárně určena. Jedná se totiž o oblast, která vyžaduje předchozí solidní fundament v právu mezinárodním, právu EU i právu vnitrostátním.

Důkladné pochopení této problematiky je obtížné mj. proto, že existuje několik úrovní relace těchto právních systémů.¹²⁰ Nejedná se přitom o pouhý souběh, leč o rafinovanější souhru mezinárodního, evropského a vnitrostátního práva. Např. jestliže je právo EU součástí právního řádu členského státu a zároveň se nelze dovolávat vnitrostátního práva jako důvodu pro neplnění mezinárodního závazku (viz diskuse výše), může členský stát vznést plnění závazků z práva EU jako omluvitelný důvod nesplnění závazku mezinárodní smlouvy? Na druhé straně, může být porušení práva EU zároveň porušením mezinárodního závazku?

Autor, máje hlubokou znalost práva mezinárodního i unijního, se vyhnul jednostranné prezentaci jejich vzájemného vztahu. Podrobněji rozebírá autonomii unijního práva, jež bývá jako pověstná „mantra“ se zvýšenou frekvencí opakována SDEU v jeho rozhodnutích. Pojednání o autonomii práva EU je přitom obsaženo nově oproti přechozímu vydání učebnice.

Považuji za hodnotné, že se autor zabývá mezemi této autonomie a navazující otázky limitů přednosti unijního práva.¹²¹ Autor zmiňuje „brexitový“ rozsudek *Wightman*, který

¹¹⁵ Ibidem, s. 362.

¹¹⁶ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁷ O tomto přístupu se někdy hovoří jako o pravidlu *Charming Betsy*, nesoucím název dle slavného amerického případu (a škuneru).

Viz *Murray v. The Charming Betsy*, 6 U. S. (2 Cranch) 64 (1804). Dostupné z: <<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/6/64/>>.

¹¹⁸ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné – Obecná část – a poměr k jiným právním systémům*, s. 370.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Srov. vymezení možných variant koexistence pravidel mezinárodního a vnitrostátního práva ibidem, s. 344.

¹²¹ Ibidem, s. 385.

ukazuje, že suverénní stát není překonanou myšlenkou, neboť se může rozhodnout EU jako mezinárodní organizaci navzdory jejímu „integračnímu“ charakteru opustit.¹²²

Autor dále poukazuje na úskalí vzájemné interakce mezinárodního práva a unijního práva v posudku č. 2/13, stran slučitelnosti přístupu k EÚLP s primárním právem EU, a rozsudku *Achmea*, v němž byla předmětem předběžné otázky kompatibilita dvoustranné dohody o ochraně investic mezi Nizozemím a Slovenskem s právem EU. V obojím případě SDEU konstatoval neslučitelnost těchto mezinárodních smluv.¹²³

Nad rámec těchto klíčových rozhodnutí lze doplnit Posudek SDEU č. 1/17, který se věnuje souladu mechanismu řešení investičních sporů obsažených v dohodě CETA s právem EU.¹²⁴ SDEU odpověděl, že tento mechanismus není neslučitelný s unijním právem, mj. proto, že tribunály předvídané dohodou CETA neaplikují jiné předpisy unijního práva, než je tato dohoda.¹²⁵ Nedostatek kompetence vznést předběžnou otázku ze strany tribunálů, vzniknuvších na základě této dohody pro řešení investičních sporů, tedy není problematický. Takovou kompetenci totiž ani nepotřebují, když – *mirabile dictu* – aplikují pouze právo mezinárodní.¹²⁶

Celkové hodnocení a doporučení

V textu knihy se snoubí pro autora charakteristický akademický fundament s enormní zkušeností v oblasti mezinárodního, evropského a vnitrostátního práva.

Knihy spojuje jazyk vzácné vytržbenosti s hutným obsahem, naplněným nejen nezbytnými informacemi o mezinárodním právu, ale také hodnotnými úvahami o něm.

Dílo je obsažné, není však mnohomluvné. Jeho rozsah o zhruba 400 stranách je přiměřený tématu, o němž pojednává. Autor neobtěžoval srozumitelnosti výkladu přesnost myšlení a rozlišování.

Dílo je systematicky strukturováno do hlav, kapitol a oddílů. Orientace v knize je dobrá.

Obsah učebnice o mezinárodním právu je z důvodu širší látky nezbytně výsledkem selektivního přístupu. Domnívám se, že volba obsahu byla v překládané publikaci učiněna citlivě. Autor prezentuje mezinárodní právo ve strážlivé, vyvážené podobě, při vědomí jeho faktických limitů v současném mezinárodním společenství i uvnitř jednotlivých států.

Knihy vykazuje jak znaky učebnice, tak vědecké publikace. Na skutečnost, že je kniha učebnicí, poukazuje systematizace a dekompozice složitých mezinárodněprávních jevů. Zároveň však představuje dílo vědecké, budované na deduktivně-induktivní argumentaci, nevyhýbající se v přiměřeném rozsahu odborným polemikám.

Prostudování knihy umožňuje rozumnou míru chápání mezinárodního práva a jeho elementárních souvislostí. Dílo však zároveň přepokládá vzdělaného a hloubavého čtenáře.

Knihy přináší pozitivní změny oproti předchozím vydáním. Jednou z nich je doplnění o nový vývoj v mezinárodním právu, včetně některých důležitých rozhodnutí mezinárod-

¹²² *Ibidem*, s. 387.

¹²³ Rozsudek SDEU (Velkého senátu) ve věci C-286/16 *Slowackische Republik v. Achmea BV* ze dne 6. března 2018 ECLI:EU:C:2018:158, odst. 62; Posudek SDEU (Pléna) č. 2/13 ze dne 18. 12. 2014, odst. 258.

¹²⁴ Posudek SDEU (Pléna) č. 1/17 ze dne 30. 4. 2019, ECLI:EU:C:2019:341. ECLI:EU:C:2014:2454.

¹²⁵ *Ibidem*, odst. 133.

¹²⁶ *Ibidem*, odst. 134.

ních soudů. Autor nevychází pouze z vědění, které již „nakumuloval“ v předchozích vydáních, ale snaží se pojednat také o nejnovějších otázkách mezinárodního práva. Autor též reflektoval šířeji otázky z historie mezinárodních vztahů na území našeho státu, jako např. mezinárodněprávní aspekty pobytu sovětských vojsk. Určité konsolidace doznala také rozsáhlá část věnující se vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva, která vždy představovala základní pilíř a charakteristický rys učebnice.

Za dvě mezi ostatními vynikající specifika díla považuji především podrobný a systematický rozbor vztahu mezinárodního a vnitrostátního práva a dále práva mezinárodního a práva EU.

Je třeba vyzdvihnout enormní systematickosti výkladu při vysvětlování složité sítě vzájemných relací mezi trojicí právních systémů. Lze dále kvitovat, že autor vymezil v úvodních kapitolách premisy, na nichž bude stavět svůj výklad. Tato skutečnost přispěla k ucelenosti a konzistentnosti argumentace.

Pro příští vydání knihy bych doporučil uvést několik publikací, jež autor považuje za stěžejní, před začátkem každé hlavy. Podle mé zkušenosti je to nápomocné v situaci, kdy se čtenář chce dozvědět více informací, než je obsaženo v příslušné hlavě.

Za přínosné bych považoval, pokud by jednotlivé teoretické pasáže byly prokládány více příklady, a to z důvodu lepšího osvětlení místy abstraktní látky. V této souvislosti by textu prospělo doplnit též judikaturou českých obecných soudů (zejména Nejvyššího soudu ČR a Nejvyššího správního soudu), v níž dochází k výkladu a aplikaci mezinárodních smluv, včetně eventuální kritiky jejich rozhodování.

Rovněž bych považoval za smysluplné zřetelněji delimitovat jednotlivé mezinárodněprávní instituty tím, že jim bude věnována specifická kapitola či oddíl. Lze si např. představit, že o otázce kompetencí státu bude pojednáno zvláště od imunit.

Vysoká očekávání od recenzované publikace byla naplněna. Lze ji vřele doporučit všem zájemcům o mezinárodní právo, jakož i dalším čtenářům a čtenářkám, kteří by chtěli obohatit svoji knihovnu o odbornou publikaci jedinečné kvality.

Zdeněk Nový*

* Mgr. Zdeněk Nový, Ph.D., LL. M. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, E-mail: zdenek.novy@law.muni.cz.